Bartha Krisztina

Óvodapedagógusok kétnyelvűséggel kapcsolatos attitűdjei – egy továbbképzés tanulságainak tükrében[1]

Bevezetés

Az élethosszig tartó tanulás fogalma és jelentősége ma már közismert. A felnőttképzés célkitűzései megegyeznek a pedagógia általános céljaival, azaz az emberek cselekvőképességének megteremtése és megtartása. A felnőttoktatás pótló és továbbképző feladatokat lát el. Klasszikusan a következő kategóriákra osztják a felnőttképzés lehetséges célcsoportjait: munkavállalók tovább- és átképzése, ideiglenesen inaktívak képzése, fiatalok szakképzése, munkanélküliek átképzése, időskorúak integrációja. A felnőttképzésben való részvétel alapvető célja az általános műveltség bővítése és/vagy a munkaképesség fenntartása, illetve fejlesztése, utóbbi legtöbbször a szakmai továbbképzés segítségével (Óhidy, 2006).

Kivételes jelentőségű az állandó továbbképzés szerepe a pedagógusi munkában (Homoki, 2011). A pedagógus-továbbképzésbe való befektetés többszörösen megtérül, hiszen a tanárok és diákjaik egyaránt profitálhatnak belőle. Emellett a pedagógusokkal szemben elvárásként is tételeződik, hogy szakmailag fejlődjenek, tartsanak lépést a társadalmi változásokkal, amelyek befolyásolják a tanulókkal való munkát. Romániában – hasonlóan számos országhoz – a pedagógusok szakmai fejlődésére nagy hangsúlyt fektetnek. Ezek a továbbképzések biztosítják egyrészt a szakmai fejlődés lehetőségét, másrészt szervesen hozzájárulnak a pedagóguskarrier építéséhez (Bordás, 2017).

2017 tavaszán a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége szakmai konzultációt szervezett Nagyenyeden a magyar óvodapedagógusok képviselői számára. Ennek keretén belül igényfelmérés történt azzal kapcsolatban, hogy régiók szerint milyen nehézségekkel küzdenek az óvodapedagógusok, milyen problémák merülnek fel a hétköznapi szakmai működésük során, és hogy milyen képzésekre, milyen témákra lennének nyitottak az egyes intézmények és régiók. Az óvodapedagógusokra fókuszáló, nagyszabású projekt keretén belül, melyet Magyarország Kormánya támogatott és a Bethlen Gábor Alap pályázata révén valósul meg, a Partiumi Keresztény Egyetem képviselői is fel-

[1] A tanulmány átdolgozott változata két korábban már megjelent önálló tanulmánynak: Bartha Krisztina (2018): Romániai magyar óvodapedagógusok kétnyelvűséggel kapcsolatos attitűdjei. In: Pásztor-Kicsi Mária (szerk.): *Kétnyelvűség – hátrány vagy esély? Tanulmányok.* Bölcsészettudományi Kar, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék, Újvidék, 89–98.

Bartha Krisztina (2018): Óvodapedagógusok szakmai fejlődése – egy továbbképzés tanulságai. In: Tóth Péter, Maior Enikő, Horváth Kinga, Kautnik András, Duchon Jenő és Sass Bálint (szerk.): *Kutatás és innováció a Kárpát-medencei oktatási térben.* III. Kárpát-medencei Oktatási Konferencia. Tanulmánykötet. Óbudai Egyetem, Budapest, 542–552.

kérést kaptak olyan továbbképzés tananyagának előkészítésére, amely megfelel az igényfelmérések adatai alapján a leendő résztvevők érdeklődésének és problémafelvetéseinek, ugyanakkor a romániai pedagógusokra vonatkozó továbbképzési szabályozásoknak is megfelel, azaz teljesíti az akkreditációs követelményeket.

A Partiumi Keresztény Egyetem oktatói (Bordás Andrea – pedagógia, Domján Katalin – pszichológia, Magyari Sára – alkalmazott nyelvészet és módszertan, Bartha Krisztina – alkalmazott nyelvészet és pszichológia, koordinátor: Balogh Brigitta) dolgozták ki a *Differenciált óvodai nevelés a szociális nevelés kontextusában* című tananyagot, az akkreditáció megszerzése után (1) pedig, 2018 februárjától elkezdődött az óvodapedagógusok kiképzése öt modulon keresztül.

A *Differenciált óvodai nevelés a szociális környezet kontextusában* című tanfolyam bemutatása

A szakmai konzultáción elhangzottak alapján a tananyagot kidolgozó szakemberi csoportban két kulcsfogalom körvonalazódott: az egyik a differenciált nevelés, a másik a társadalmi környezet. Ezekből a kulcsfogalmakból kiindulva összesen 5 modul kidolgozására került sor: a) *hátrányos szociális helyzetű gyerekek* óvodai nevelése, b) *sajátos nevelési igényű gyerekek* óvodai nevelése – a differenciált nevelés témáján belül; valamint a társadalmi környezet címszó alatt: c) kommunikációs kompetenciák óvodai fejlesztése *kétnyelvű környezetben,* d) a *családokkal* való kommunikáció az óvodai nevelésben, e) az *óvodapedagógus szakmai személyiségfejlődése* a differenciált nevelés szolgálatában. A program időtartama 44 óra volt, ezért az óraszámért 11 kreditet kaptak a pedagógusok (2). Országszerte 71 trénert kértek fel a szervezők a projektben való részvételre. Mivel a tananyag kidolgozói nem kaptak felkérést a trénerek kiképzésére, a tananyag bizonyos értelemben „önálló életre kelt", hiszen a helyszíneken felkért trénerek saját belátásuk, szakmai kompetenciájuk szerint jártak el a tananyag felhasználásában. Ezért is volt nagyon lényeges azoknak a trénereknek a beszervezése, akik valós tapasztalatokkal, szakmai ismeretekkel rendelkeznek, és hitelesen tudták ellátni tréneri feladataikat. A *Differenciált óvodai nevelés a szociális környezet kontextusában* tananyag erőssége a komplexitása, hiszen öt olyan témát jár körül, amellyel az óvodapedagógusok nagy része munkája során számos élethelyzetben találkozik.

Célok és hipotézisek

Tanulmányom első részében a teljes képzéssel kapcsolatos visszajelzések rövid elemzésével foglalkozom, majd *A kommunikációs kompetenciák óvodai fejlesztése kétnyelvű környezetben* modul kapcsán egy olyan kérdőíves felmérés eredményeinek egy részét mutatom be, melyet közvetlenül azután kezdtem el, miután országszerte több mint 600 óvodapedagógus részt vett a teljes képzésen.

A modul feldolgozása során a trénerek arra fektették a hangsúlyt, hogy az óvodapedagógusokat kellő elméleti ismerettel és gyakorlati ötlettel lássák el a kétnyelvű gyermekek megismeréséhez és nyelvi fejlesztéséhez. Tapasztalati és statisztikai adatok is alátámasztják, hogy egyre nő a kétnyelvű családból származó gyermekek száma (ma-

gyar – román, magyar – roma, magyar – egyéb külföldi), ezért a modullal kapcsolatos utánkövetéses felmérés két okból kifolyólag is fontos volt a számomra. Egyrészt mivel a továbbképzés tananyagának ezt a részét én készítettem elő, szerettem volna nyomon követni, hogy milyen módon jutott el a tananyag az érintett óvodapedagógusokhoz, másrészt mivel az óvodapedagógus hallgatóknak a kétnyelvűség témakörével csak érintőlegesen van lehetőségük megismerkedni felsőoktatási képzésük során, szükségét láttam nyomon követni a jelenséggel kapcsolatos attitűdöket a képzést követően is.

A tananyag kidolgozásán túl, a képzés során 180 pedagógussal dolgoztam együtt, és azt tapasztaltam, hogy a kétnyelvűséggel kapcsolatban ma is számos tévhit, negatív attitűd, ismerethiány jelenik meg, ami az óvodai oktatásban megnehezíti a kétnyelvű gyermekek fejlesztését. A pedagógusok többsége felismeri a vegyes családból származó gyermekek speciális nyelvi helyzetét, és igyekszik is tenni a gyermekek fejlesztésének érdekében, ugyanakkor jelen vannak olyan ismeretbeli és olykor meggyőződésbeli nehézségek, amelyek hiányosságokként lépnek fel a gyermekek tanítása során.

Kutatásomban tehát célul tűztem ki, hogy összegezzem a továbbképzés tanulságait. Célom volt az is, hogy megismerjem a képzéssel kapcsolatos benyomásokat, a tartalmak hatékonyságával kapcsolatos tapasztalatokat, és ezekből a jövőre nézve következtetéseket tudjak megfogalmazni. Ennek megfelelően két hipotézist fogalmaztam meg: i) az egyes régiókban nem lesznek nagy eltérések az elégedettségi szintek között; ii) a régióktól függően a modulok iránti érdeklődés eltérően alakul.

A kutatás második fele egy attitűdvizsgálat volt, amelynek célja, hogy feltárjam azokat az attitűdöket, amelyeket az erdélyi magyar óvodapedagógusok a kétnyelvűséggel, a kétnyelvű családból származó gyermekek nyelvi készségeivel kapcsolatban mozgósítanak. Szerettem volna „ellenőrizni", hogyan alakultak a továbbképzésen részt vett óvodapedagógusok kétnyelvűséggel kapcsolatos ismeretei és attitűdjei. Kutatási kérdéseim ezzel kapcsolatban: i) a kisebbségi környezetben élő óvodapedagógusok hogyan viszonyulnak a kétnyelvű gyermekekhez és családjaikhoz?; ii) vannak-e negatív attitűdjeik velük szemben?; iii) mennyire tudják támogatni őket mindkét nyelvük fejlődésében?

Hipotézisem, hogy az óvodapedagógusok többnyire pozitív attitűdöket működtetnek a kétnyelvűséggel kapcsolatban, és felismerik a magyar nyelv háttérbe szorulásának lehetőségét a kétnyelvű családokban.

Módszerek és adatközlők – 1. kutatás

Jelen tanulmányban a visszajelző kérdőívek statisztikai elemzésének néhány szeletét mutatom be. A kérdőíveket a képzések lebonyolításával foglalkozó Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége állította össze azzal a céllal, hogy a résztvevő pedagógusok megelégedettségét vizsgálja. A kérdések egyik része a továbbképzéssel kapcsolatos általános megelégedettséget vizsgálja, az állítások pontozása egy 1-től 5-ig terjedő Likert-skálával történt. Ugyanebben a kérdőívben a tanfolyam képzőivel való megelégedettséget is mérték, ezeknek az eredményeknek az adatait összesítve adom közre. A kérdőív nyílt kérdéseket is tartalmazott, melyek a témák iránti fogékonyságot és a pedagógusok javaslatait, valamint a további képzésekre vonatkozó igényeiket járta körül. Ezeknek a kérdések-

nek az összegzésére csak részben vállalkozom ennek a tanulmánynak a keretén belül. Röviden kitérek ugyanakkor a továbbképzések során kiképzőként átélt tapasztalatokra, s mindezek tükrében javaslatokat próbálok megfogalmazni a továbbiakban előkészített tanfolyamokra vonatkozóan.

A továbbképzés 2018 februárjában indult és jelenleg is vannak meghirdetett képzések szerte az országban.[2] A lebonyolító a naptári év során 58 csoport indítását tervezte, ebből a tanulmányban 39 csoport adatait tudtam feldolgozni. Az eredetileg feliratkozottak száma 1300 pedagógus volt (lásd 1. táblázat), ebből eddig 655-en vettek részt ténylegesen a továbbképzésen, ők a záróvizsgán is sikeresen szerepeltek.

Tervezett csoportok száma	**Eddig megvalósult csoportok száma**	**Feliratkozottak száma**	**Valós részvétel**
58	39	1300	655

1. táblázat. Résztvevők száma a továbbképzésen

Képzőként 180 pedagógussal dolgoztam együtt, a velük eltöltött idő alatt csoportban és egyéni beszélgetésekben is volt alkalmam meghallgatni azokat a pozitívumokat és esetleges hiányosságokat, amelyekre a résztvevők felfigyeltek. Ezekre a megfigyelésekre és a képzői tapasztalatokra hagyatkozva a tanulmány végén javaslatokat fogok megfogalmazni a továbbiakkal kapcsolatban.

Eredmények – 1. kutatás

A válaszok átlagait megfigyelve láthatjuk, hogy a tanfolyammal a jelentkezők többsége meg volt elégedve, minden kérdésben 4,5 pont fölötti átlagok születtek. A legmagasabb átlagpontszámot a résztvevők a *Mennyire volt megfelelő a képzés szakmai színvonala tartalmi szempontból?* kérdésre adták, itt 4,78 volt az összesített eredmény (lásd 2. táblázat). Ez egyrészt a tananyag minőségére utal, másrészt előrevetíti a képzőkkel kapcsolatos megelégedettséget is. A résztvevők kifejezetten elégedettek voltak a képzésen használt módszerekkel, itt az átlagpontszám 4,76. Az előzetes elvárásoknak való megfelelés is magas pontszámot kapott, 4,74 átlagpontot. Az óvodapedagógusok szintén meg voltak elégedve az egyes helyszínek szervezési munkálataival (4,72).

[2] Az adatokat 2018 májusáig gyűjtöttem össze. Ezt követően további helyszíneken indult még képzés.

Kérdés	**Milyen mértékben felelt meg a képzés az előzetes elvárásainak?**	**Mennyire volt megfelelő a képzés szakmai színvonala tartalmi szempontból?**	**Mennyire voltak megfelelőek az alkalmazott oktatási módszerek?**	**Milyen mértékben adott segítséget a tanfolyam a szakmai továbbhaladásában?**
Átlag	4.74	4.78	4.76	4.61
Kérdés	**Mennyire nyújtott segítséget a témában felmerült problémák várható megoldásában?**	**Milyen mértékben alkalmazhatók az itt elsajátított ismeretek, készségek az Ön pedagógiai gyakorlatában?**	**Mennyire elégedett a képzés szervezettségi fokával, lebonyolításának gördülékenységével?**	
Átlag	4.5	4.63	4.72	

2. táblázat. Az elégedettségi kérdőív válaszainak összesítése

A legkevesebb pontot a *Mennyire nyújtott segítséget a témában felmerült problémák várható megoldásában?* kérdés kapta, itt 4,5-ös átlaggal kell számolnunk, ugyanakkor fontos figyelembe venni, hogy ebben a kérdésben benne rejlik az a tény is, hogy a válaszadóknak a válaszadás pillanatában még nem (vagy csak rövid ideig) volt alkalmuk kipróbálni a tanfolyamon tanultakat, így előfordulhat, hogy kevésbé voltak biztosak az általuk felhalmozott tudással kapcsolatban. Ugyanehhez a témához kapcsolódott a másik két, kevesebb pontszámot elért kérdés. A *Milyen mértékben adott segítséget a tanfolyam a szakmai továbbhaladásában?* és a *Milyen mértékben alkalmazhatók az itt elsajátított ismeretek, készségek az Ön pedagógiai gyakorlatában?* kérdések közül az első 4,61 pontot ért el, a második 4,63-at.

A kérdőív második kérdéscsoportja az egyes modulokat oktató személyekre vonatkozott, és azt vizsgálta, hogy a résztvevők mennyire voltak megelégedve a tanfolyam kiképzőivel a szakmai tudás és a kommunikációs készségek szempontjából. A két kérdésre adott átlagpontszám szinte azonos: 4,72 a szaktudással kapcsolatos kérdésnél és 4,73 a kommunikáció kapcsán. A trénerekkel a csíkszeredai óvodapedagógusok voltak a legelégedettebbek (4,91 a két kérdés átlaga), míg a legkevesebb pontszámot a marosvásárhelyi képzők kapták (4,06 a két kérdés átlaga).

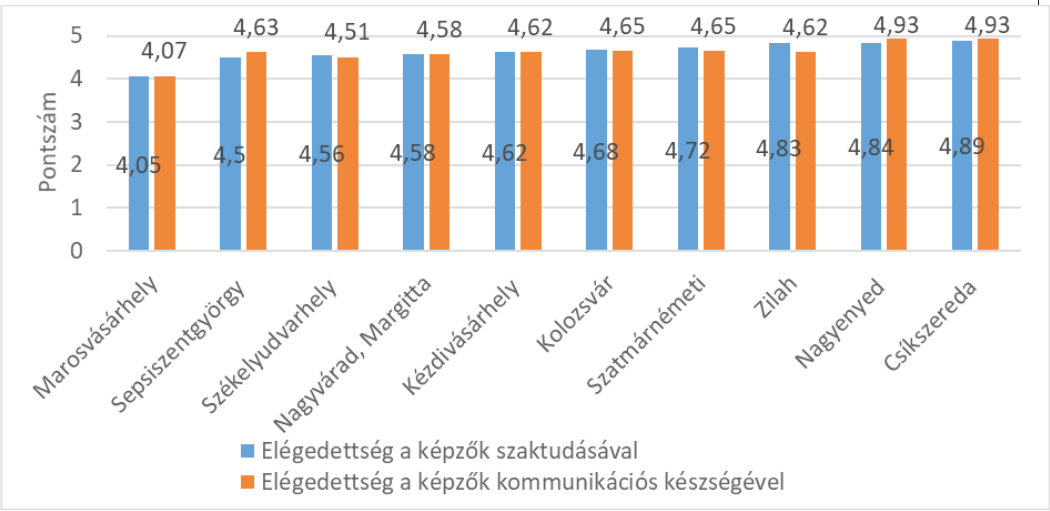

1. ábra. A képzőkkel szembeni megelégedettség a válaszadók körében

A modulokkal kapcsolatos érdeklődést annak alapján vizsgáltam, hogy a résztvevők melyik modulhoz kapcsolódó módszert, témát, tevékenységet említették, amikor arra kérdezett rá a kérdőív, hogy *Nevezzen meg legalább két tevékenységet/módszert, játékot, új dolgot stb., amit a képzésen tanult, és amit biztosan fel fog használni!* Mivel a válaszok általában egy-egy szót, kifejezést vagy módszert neveztek meg, a modulhoz sorolást magam végeztem el, így a csoportosítás helyenként lehet szubjektív. A legtöbb említést azok a módszerek, játékok vagy témák kapták, amelyek a szakmai személyiségfejlődés modulhoz kapcsolódtak (lásd 2. ábra). Itt összesen 319 említést számoltam össze. Ehhez a modulhoz kapcsolódó, a képzésen kipróbált módszerek a Kett-módszer és a pszichodráma. Volt, aki nem módszert, hanem inkább kulcsszót nevezett meg, például a konfliktuskezelést, önismereti játékokat. A következő nagy sikert aratott modul a családokkal való kommunikációra összpontosító tananyag volt. Ehhez kapcsolódóan sokan említették, hogy a szülői értekezletre vonatkozó ötletek, játékok lesznek a leghasznosabbak. Összesen 164 személynek jutott eszébe ennek a témának a kapcsán valamilyen játék, gyakorlat vagy téma, amit hasznosíthatónak tartott. A kommunikációs kompetenciák óvodai fejlesztése kétnyelvű környezetben érte el a harmadik legmagasabb érdeklődést 117 említéssel. Nem csoda, hogy ennyien érzik érintettnek magukat a témával kapcsolatban, hiszen bár a résztvevők kétnyelvű környezetben élnek, tanulmányaik során a kétnyelvűséggel és a kétnyelvű gyermekek nevelésének kérdésével, ennek kihívásaival szinte egyáltalán nem foglalkoztak. A sajátos nevelési igényű gyermekekkel kapcsolatos téma 90 említést kapott, a hátrányos szociális helyzetű gyermekek nevelése pedig 56-ot. A kisebb említési szám talán annak köszönhető, hogy ez a két téma okoz a legtöbb fejtörést az óvodapedagógusoknak, nehéz úgy dolgozni, hogy hatékony segítséget biztosítsanak a gyermekeknek, ugyanakkor ne lépjék túl hatáskörüket, kompetenciájukat.

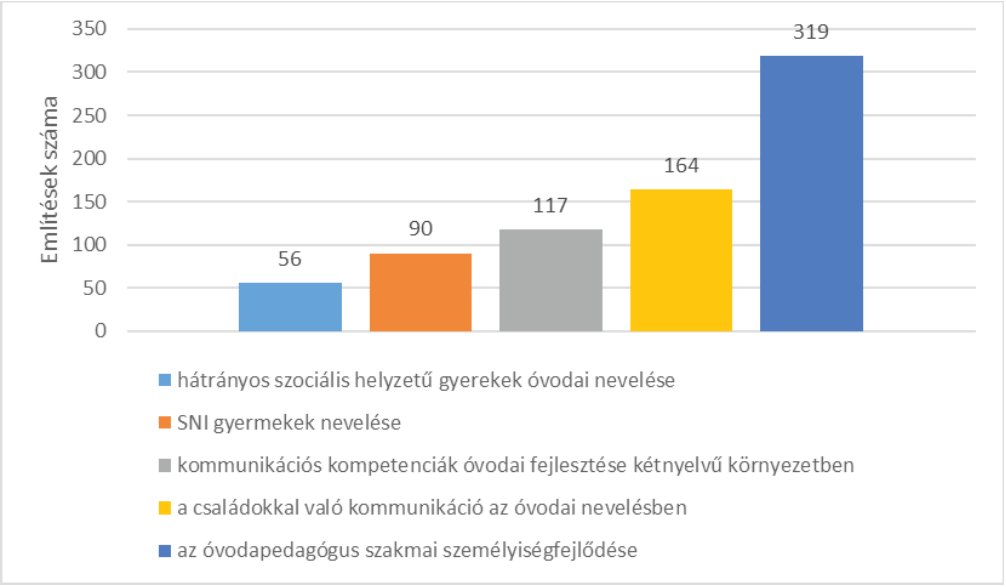

2. ábra. A tananyag moduljai iránti érdeklődés

A régiók szerinti eloszlásból az derül ki, hogy a legtöbb helyszínen a személyiségfejlesztés volt a legnépszerűbb tananyag. Ez a témakör sokkal több említést kapott Marosvásárhelyen, Zilahon és Szatmárnémetiben, mint a többi modul. Marosvásárhelyen a 128 válaszadóból 107 személynek jutott eszébe ez a modul, amikor a hasznosságról kérdeztük. Zilahon az 54 résztvevő közül 40 személy érdeklődött eziránt a modul iránt, míg a 64 szatmárnémeti válaszadó közül 38-an inspirálódtak ebből a témakörből. A személyiségfejlesztéssel kapcsolatos tananyagot ugyanakkor három helyszínen is megelőzték más modulok. Így például Nagyváradon és Margittán a családokkal való kommunikáció kapcsán mutatkozott a legnagyobb érdeklődés, 59 személyből 24-en említettek ide kapcsolódó gyakorlatokat, kulcsszavakat. Ez a téma volt a legnépszerűbb Nagyenyeden is, ahol a 17 résztvevőből 8 személynek jutottak eszébe az ehhez a témához kapcsolódó feladatok. Egyedül Csíkszeredában volt a legtöbb igény a kétnyelvűség témája iránt, itt a 46 résztvevőből 18-an emelték ki a kétnyelvűséggel kapcsolatos témákat. A sajátos nevelési igényű és a hátrányos szociális körülmények között élő gyermekekhez kapcsolódó téma iránt leginkább Székelyudvarhelyen voltak fogékonyak az óvodapedagógusok, 60-ból 13–13 említés érkezett a két témakörre vonatkozóan. Sepsiszentgyörgyön 52 személyből 15-en említettek SNI-vel kapcsolatos témát.

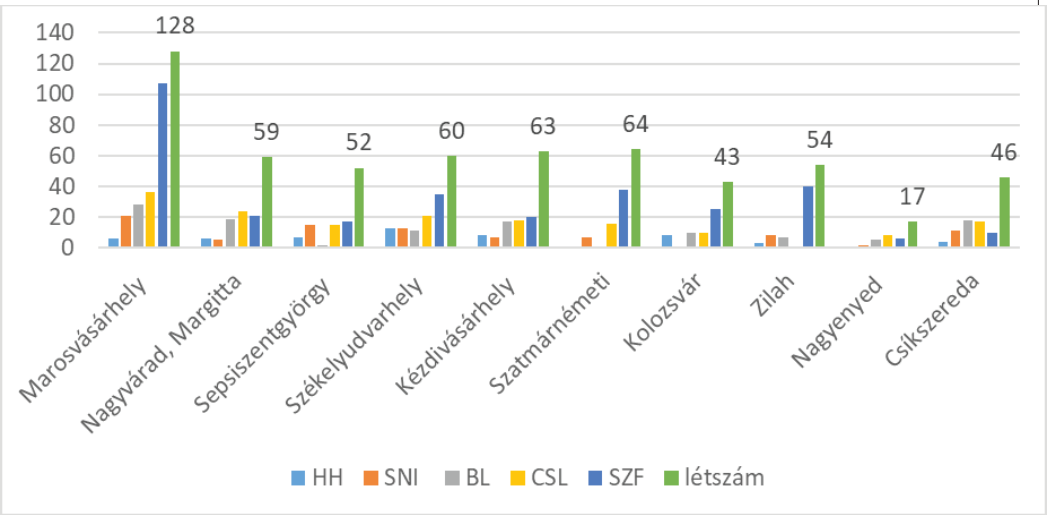

3. ábra. A modulok iránti érdeklődés régiók szerint

(HH – hátrányos szociális helyzetű gyermekek óvodai nevelése, SNI – sajátos nevelési igényű gyermekek nevelése, BL – kommunikációs kompetenciák óvodai fejlesztése kétnyelvű környezetben, CSL – családokkal való kommunikáció az óvodai nevelésben, SZF – az óvodapedagógus szakmai személyiségfejlődése)

A továbbképzés során az óvodapedagógusokkal együtt töltött idő alatt számos megerősítést kaptam a képzés hasznosságával kapcsolatban, ugyanakkor elhangoztak szakmai és szervezési javaslatok, megjegyzések is. A tanfolyam erősségét mindenképpen komplexitása, sokszínűsége adta, emellett többen kiemelték, hogy hiánypótló jellege is van. Sokszor elhangzott, hogy a marginális csoportokkal való kapcsolatteremtés, beavatkozási lehetőségek menete, egyes zavarok tüneteinek felismerése, a kétnyelvűség hatásainak feltérképezése egyáltalán nem képezte az óvodapedagógusok alapképzésének részét, így a megkérdezett pedagógusok korábban csak olvasmányok és saját tapasztalatok alapján tudtak reagálni ezekre a helyzetekre. Többszöri visszajelzés volt, hogy mindeddig megérzéseik, ösztöneik alapján cselekedtek egy-egy kritikus helyzetben, de ezúttal szakmai megerősítést és további elméleti és gyakorlati ismereteket is szereztek a későbbi helyzetek megoldására. A javaslatok többsége a tananyag zsúfoltságára utalt, egy-egy témával hosszabb ideig foglalkoztak volna a résztvevők.

Adatközlők, anyag, módszer – 2. kutatás

Allport átfogó definíciója szerint az attitűd tapasztalat révén szerveződött mentális és idegi készenléti állapot, amely irányító vagy dinamikus hatást gyakorol az egyén reakcióira mindazon tárgyak és helyzetek irányában, amelyekre az attitűd vonatkozik (Allport, 1999). Az attitűd tanult és időben állandó voltából kiinduló meghatározás sze-

rint ez egy tanult hajlam, amely azáltal jut kifejeződésre, hogy ugyanazt a tárgyat, valóságot következetesen kedvezően vagy kedvezőtlenül értékeljük (Oskamp-Schultz, 2005). A kétnyelvűséggel kapcsolatba hozható attitűdök a nyelvi attitűd kategóriájába esnek. A nyelvi attitűdöt úgy határozhatjuk meg, mint „az egyes emberek csoportjainak nyelvekkel, nyelvváltozatokkal, nyelvi jelenségekkel és elemekkel illetőleg a konkrét nyelvhasználattal szembeni beállítottságát, hozzájuk való viszonyulását, róluk kialakult értékelő jellegű vélekedését" (Kiss, 1995, 135). A nyelvi attitűd lehet egy értékelő viszonyulás: az anyanyelvhez, a másodnyelvhez, a különféle beszédstílusokhoz, a nyelvjárásokhoz, a kevert-nyelvűséghez, magához a kétnyelvűséghez, a többnyelvűséghez stb. (Sorbán, 2009).

A kérdőíves vizsgálatban összesen 110 óvodapedagógus vett részt 8 romániai megyéből, mindannyian részt vettek a *Differenciált óvodai nevelés a szociális nevelés kontextusában* című képzésen. A nem szerinti eloszlás alapján: 98,2% nő, 1,8% férfi. Inkább a fiatal korosztályhoz jutott el az on-line kérdőív, így az átlagéletkor 33,2 év volt, a legfiatalabb óvodapedagógus 22 éves, a legidősebb 51 éves volt a kérdőív kitöltésekor. A pedagógusok 38,2%-a falun dolgozik, 36,4%-a kisvároson, 25,5%-a pedig megyekszékhelyen. A válaszadók 56,4%-a magyar tannyelvű intézményben tanít, 43,6%-uk pedig vegyes óvodában. Legtöbben (96,3 %) magyar tannyelvű csoportban óvodapedagógusok, a többiek német tannyelvű csoportban. A szakmában eltöltött évek száma alapján a megkérdezettek 35,2%-a 0–5 év között dolgozik, 16,7%-uk 6–10 éve, 11,1%-uk 11–15 éve, 20,4% 16–20 éve, 16,7% pedig több mint 20 éve. A didaktikai fokozatok alapján a megkérdezettek 12,7%-a pályakezdő, 34,5%-a rendelkezik véglegesítő vizsgával, 21,8%-nak megvan a kettes fokozati vizsgája, 30,9%-nak pedig az egyes fokozati.

Kutatási módszerem az on-line kitölthető kérdőív volt, amely 7 elkülöníthető egységből állt. Az első részben az óvodapedagógusokkal kapcsolatos általános információkra, statisztikai adatokra kérdeztem rá. Ezt követően a szakmai tapasztalatot vizsgáltam meg, majd a tanulmányokra vonatkozó kérdéseket tettem fel. A negyedik részben az óvodapedagógusok nyelvhasználati szokásairól és nyelvtudásáról kértem információkat. Az ötödik részben a kétnyelvűséggel kapcsolatos ismereteikre, tapasztalataikra és a vegyes családokkal történő óvodai nyelvhasználatra kérdeztem rá. A hatodik részben az általam megfogalmazott állításokat kellett értékelniük egy Likert-skálán, 1-től 5-ig terjedő pontozással. Az állítások az óvodapedagógusok attitűdjeit vizsgálták a kétnyelvűséggel kapcsolatos tévhitek, negatív beállítódások mentén. Az utolsó egységben arra kérdeztem rá, milyen módon segítik, fejlesztik és differenciálják az óvodapedagógusok a kétnyelvű családból származó gyermekeket.

Használtam még a résztvevő megfigyelést is, melyet a *Differenciált óvodai nevelés a szociális környezet kontextusában* című továbbképzés során alkalmaztam. Ekkor körvonalazódtak azok a tévhitek és beállítódások, amelyeket a későbbiekben a kérdőívemben ellenőriztem, emellett ezek a megfigyelések voltak segítségemre a hipotézisek megfogalmazása során is.

Eredmények – 2. kutatás

A kérdőív komplexitása miatt csak azokkal az eredményekkel foglalkozom, amelyek a nyelvhasználattal, a kétnyelvűségre vonatkozó tapasztalatokkal és a kétnyelvűségre vonatkozó attitűdökkel kapcsolatosak. Jelen tanulmányban azoknak a válaszoknak a feldolgozására vállalkozom, amelyek a vegyes családból származó, korai kétnyelvű gyermekekre vonatkoznak. A nyelvtudás kérdésével kapcsolatban kiderült, hogy az óvodapedagógusok többsége magasra értékelte magyar (anyanyelvi) tudását. A 0-tól 10-ig terjedő skálán a magyar nyelv ismeretére vonatkozó átlagos pontszám 9,78 volt (lásd 1. ábra). Ez nem meglepő, hiszen a megkérdezett óvodapedagógusok mindegyike magyar nemzetiségűnek és magyar anyanyelvűnek vallotta magát, többnyire tanulmányaikat is magyarul végezték. A román nyelv ismeretére vonatkozó pontszámok átlagos értéke 7,09. Itt a válaszadók által adott minimum pontszám 2, a legmagasabb 10 volt. Az átlagpontszám és a minimum érték arról tanúskodik, hogy sok adatközlő nem biztos a román nyelvi tudásában, ami azért jelenthet problémát az óvodapedagógusi munka során, mert a magyar tannyelvű csoportokban a román nyelvet is az óvodapedagógus tanítja. Mivel a kisgyermekek érzékenyek a nyelvtanulásra, az alapokat az óvodapedagógus is képes jól letenni, ezzel segítve, hogy a magyar gyermekek megfelelő államnyelvi kompetenciákra tegyenek szert a későbbi tanulmányaikhoz. Ehhez azonban fontos előfeltétel, hogy a magyar óvodapedagógus magas szinten, lehetőleg akcentusmentesen, grammatikai hibák nélkül, biztos szókinccsel beszélje a román nyelvet. A válaszadókról kiderült, hogy angol nyelvből is középszintű nyelvtudással rendelkeznek (átlag: 5,11), emellett a válaszadók 28,5%-a egy másik idegen nyelvet is ismer legalább középszinten.

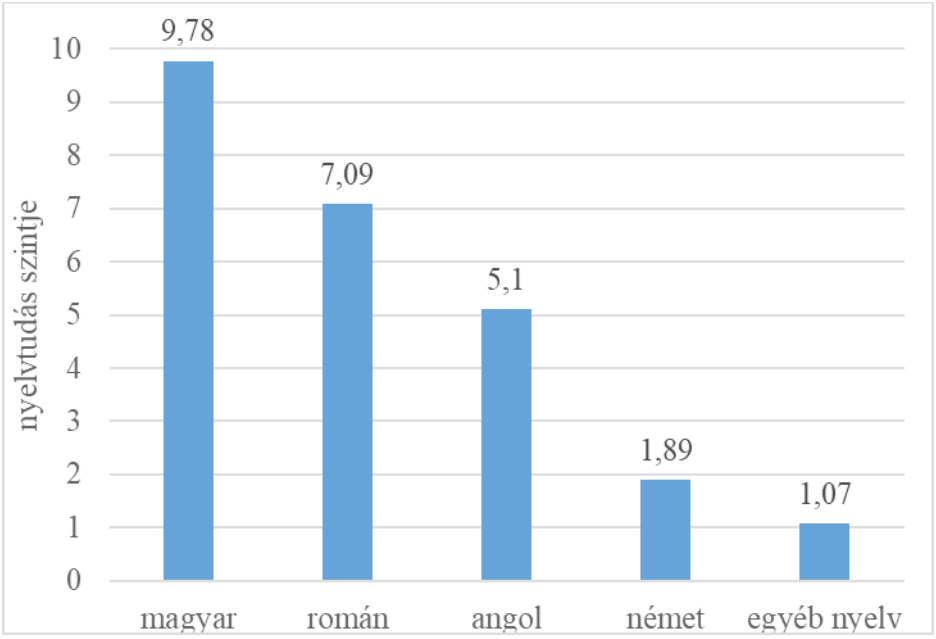

4. ábra. Az óvodapedagógusok nyelvtudásának szintje önbevallás alapján

Az óvodapedagógusok többsége karrierje során már találkozott kétnyelvű családból származó gyermekkel, összesen 98,2% adta azt a választ, hogy volt már a csoportjában vegyes családban élő gyermek, és 80%-uk jelenleg is dolgozik ilyen gyermekekkel. A válaszadók csoportjaiban jelenleg átlagosan 4,45 vegyes családban élő gyermek van. A nyelvhasználat kapcsán arra kérdeztem rá, hogy az óvodapedagógusok milyen nyelven beszélnek a vegyes családban élő gyermekekkel. Többségük (51,9%) csak magyarul, 44,2% magyarul és románul, 3,8% pedig románul beszél a vegyes családban élő gyermekkel. A vegyes és a csak román nyelvhasználat feltehetőleg azokra az esetekre jellemző, amikor az óvodába lépő gyermek magyar nyelvi készségeit az óvodapedagógus nem érzékeli megfelelően jónak ahhoz, hogy magyarul megértesse magát az óvodással. Ugyanakkor fontos lenne, hogy az óvodapedagógus tudatában legyen a nyelvi következetesség fontosságának, ami által a gyermek egy bizonyos nyelvet, jelen esetben a magyart az óvodapedagógushoz tudja rendelni, így nagyobb az esély a gyors fejlődésre. Az idegennyelv tanításának módszertanából is ismert elvárás, hogy a pedagógus csak az általa tanított nyelven beszél, ezzel ösztönözve a hallgatóit a nyelvtanulásra, az idegen nyelven való megszólalásra. Így tehát érdemes arra ösztönözni a pedagógusokat, hogy maradjanak meg a lehető legtöbb esetben a magyar nyelv használatánál a vegyes családban élő gyermekeknél, a nyelvi következetesség fontosságára pedig hívják fel a szülők figyelmét is.

A szülőkkel való kommunikációban az óvodapedagógusok 79,2%-a mindkét nyelvet használja, azaz mindkét szülővel a saját anyanyelvén beszélnek. A pedagógusok 17%-a nyilatkozta, hogy csak magyarul beszél a vegyes szülőpárokkal, 3,8%-uk viszont ilyen esetekben mindkét szülővel az állam nyelvét használja. A szülői értekezleten az óvodapedagógusok igyekeznek figyelembe venni, ha román anyanyelvű szülő is jelen van a szülői értekezleten (66,7%), ezért vegyesen használják mindkét nyelvet, 29,6%-uk a csoport tannyelvét használja ilyen helyzetekben, azaz a magyart (29,6%). 3,7% csak románul beszél a szülői értekezleten.

Arra is rákérdeztem, hogy az adatközlők tapasztalatai szerint a vegyes családban élő gyermekeknek többnyire megtanítják-e a családban mindkét nyelvet. Az adatközlők nagyobb arányban (69,1%) válaszolták azt, hogy a vegyes családban nem tanítják meg a gyermeknek mindkét anyanyelvét, 30,1% szerint többnyire megtanítják. A válaszadók 58,2%-a szerint a szülők a román nyelv megtanítását és otthoni használatát preferálja, 36,4%-uk mindkét nyelvet és 5,5% a magyart. Ennek a kérdésnek a pontosabb megvizsgálásához arra is rákérdeztem, hogy melyik szülő anyanyelvét tanítják meg inkább a gyermekeknek (lásd 5–6. ábra). Eszerint az anyának a nyelve adódik át könnyebben a családi nyelvhasználat során. Ha ugyanis az anya román, akkor 70,9%-ban a román nyelvet tanítják meg a családban, 18,2%-ban inkább az apa nyelve, azaz a magyar válik dominánssá, és csupán a válaszadók 10,9%-ban tanítják meg mindkét nyelvet a gyermeknek. A kétnyelvűvé válásra nagyobb esély van azokban a családokban, ahol az anya magyar, itt ugyanis a családok 23,6%-ában mindkét nyelvet megtanítják a gyermekeknek, 49,1%-uknak a magyart tanítják meg inkább, 27,3%-aban pedig a románt. Ezek

az adatok némiképpen ellentmondanak a korábbi, nagyváradi vizsgálatok adatainak (vö. Bartha 2016, 2017), amelyekből az derül ki, hogy az apa nyelve határozza meg a családban átörökített nyelvet. Így tehát nem tudni, hogy az óvodapedagógusok válaszai a tényleges tényeken alapulnak, vagy azt tükrözik inkább, amit a válaszadók gondolnak, feltételeznek a nyelvelsajátítás menetéről, ti. hogy az édesanyák foglalkoznak többet a gyermekekkel, így az ő anyanyelvüket adják tovább.

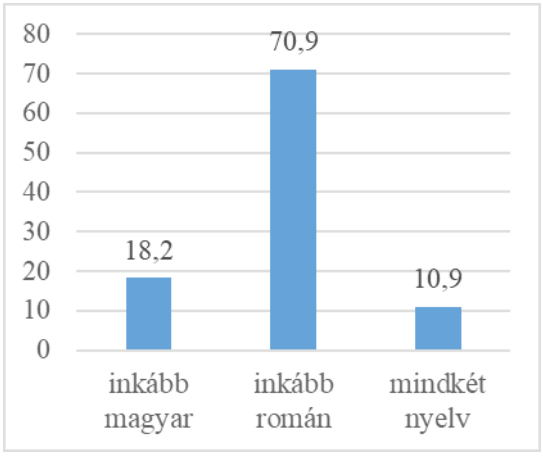

5. ábra. Melyik szülő anyanyelvét tanítják meg a vegyes családban a gyermekeknek? (ha anya román, apa magyar)

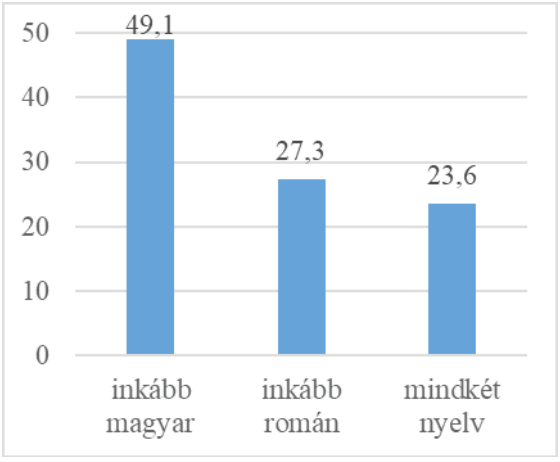

6. ábra. Melyik szülő anyanyelvét tanítják meg a vegyes családban a gyermekeknek? (ha anya magyar, apa román)

Kutatásomban olyan állításokat fogalmaztam meg a kétnyelvűséggel, az anyanyelv és az államnyelv tanulásával kapcsolatban, amelyekkel az óvodapedagógusoknak szakmai tapasztalatuk alapján vagy elméleti ismereteikből kiindulva lehet véleményük, meg-

győződésük, kialakíthattak életük során attitűdöket (lásd 1. táblázat). Az állításokkal kapcsolatban adott átlagos pontszámokból kiderül, hogy számos tévhitet hagytak már a hátuk mögött az óvodapedagógusok, ami nagyon jó kiindulópont abban, hogy a kétnyelvű gyermekek fejlesztése megfelelően működhessen.

A válaszok alapján kiderült, hogy az óvodapedagógusok nagyrészt hallottak az egy szülő – egy nyelv stratégiáról, hiszen többségük egyetértett az erre vonatkozó állítással, az átlagos pontérték 4,38 volt. Ugyanakkor a fentebbi eredmények jelzik, hogy nincsenek azzal tisztában, hogy a nyelvi következetességet nemcsak a szülők szintjén érdemes használni, hanem az óvodai környezetben is, azaz a gyermek fejlődésének jót tesz, ha az óvodapedagógus a tanintézménynek megfelelő nyelven beszél az esetek legnagyobb százalékában a gyermekkel, így az óvodás kötni tudja az óvodában használt nyelvet egy bizonyos személyhez (kivétel ez alól természetesen a román tevékenység, aminek teljes egésze románul történik). Az óvodapedagógusok többsége hangsúlyozottan egyetért azzal a ténynyel is, hogy az állam nyelvének ismerete fontos a gyermek jövője miatt (4,07). Megoszlanak a vélemények azzal kapcsolatban, hogy ki tekinthető kétnyelvűnek, milyen nyelvi készségei kell, hogy legyenek az adott személynek, ahhoz, hogy igaz legyen rá a kétnyelvűség jelensége (3,85). Ugyanígy a két nemzet együttélésének kapcsán egymás nyelvének ismeretére vonatkozóan átlagban 3,83 pontot adtak a válaszadók. Az adatközlők nem találják maradéktalanul hatékonynak az óvodai harmadik nyelv tanulását (3,63). Ez a vélemény valószínűleg saját tapasztalatból adódik azoknak a gyermekeknek a példájából kiindulva, akikkel az óvodapedagógusok dolgoznak. A kétnyelvűség meghatározására vonatkozó tévhitek még sokakban élnek, ez látszik a 6. állításra adott válaszokból és átlagos pontértékből, 3,6. Az adatközlők ugyanis közepesen egyetértenek azzal, hogy a kétnyelvűek mindkét nyelvüket anyanyelvi szinten beszélik. A kétnyelvűség előnyeivel kapcsolatos ismereteik alapján a válaszadók közepesen értenek egyet azzal, hogy a kétnyelvűek jobban teljesítenek a tanulmányaik során (3,36). A kétkultúrájúság tényét még kevésbé ismerik az adatközlők, csak kisebb mértékben értettek egyet azzal, hogy a kétnyelvű személyek mindkét kultúrához egyformán kötődhetnek (3,09). Az óvodapedagógusok többsége nem ért egyet azzal, hogy csak a vegyes családból származó személyek tekinthetők kétnyelvűnek (2,32), és szintén nem értenek egyet azzal, hogy a kétnyelvűek mindkét nyelvük használatában el vannak maradva (2,01).

3. táblázat. Az óvodapedagógusok attitűdjei a kétnyelvűség jelenségével kapcsolatban

	Állítások (1 – egyáltalán nem értek egyet, 5 – teljes mértékben egyetértek)	Átlag
1.	*A vegyes családból származó gyermek nyelvi fejlődésében az a legjobb stratégia, ha mindkét szülő a saját anyanyelvén beszél a gyermekkel.*	4.38
2.	*Ahhoz, hogy boldoguljunk, magas szinten kell ismerni az állam nyelvét.*	4.07
3.	*Az a felnőtt személy tekinthető kétnyelvűnek, aki mindkét nyelvén tud írni-olvasni is.*	3.85

4.	*Ahol két nemzet együtt él, mindkettőnek kötelessége lenne a másik közösség nyelvét megtanulni.*	3.83
5.	*Ha az óvodáskorú gyermek az óvodában elkezd egy harmadik nyelvet is tanulni (a magyaron és a románon kívül), az később határozottan használára válik.*	3.63
6.	*A kétnyelvűeknek mindkét nyelvet anyanyelvi szinten kell beszélniük.*	3.6
7.	*A kétnyelvű személyek jobb teljesítményt érnek el a tanulmányaik során az egynyelvűekhez képest.*	3.36
8.	*A kétnyelvű személyek mindkét kultúrához egyformán kötődhetnek.*	3.09
9.	*Csak a vegyes családból származó személyek tekinthetők kétnyelvűnek.*	2.32
10.	*A kétnyelvű személyek mindkét nyelvük használatában el vannak maradva.*	2.01

Következtetések

Kutatásomban azt a célt tűztem ki magam elé, hogy megismerjem a *Differenciált óvodai nevelés a szociális környezet kontextusában* képzéssel kapcsolatos benyomásokat, a tartalmak hatékonyságával kapcsolatos tapasztalatokat, és ebből a jövőre nézve következtetéseket tudjak megfogalmazni. Emellett célom volt annak megvizsgálása is, hogy a kétnyelvűséggel kapcsolatban milyen attitűdjeik és véleményeik vannak a képzésen részt vett pedagógusoknak, akik *A kommunikációs kompetenciák óvodai fejlesztése kétnyelvű környezetben* című modulban már részt vettek.

Azt feltételeztem, hogy az egyes régiókban nem lesznek nagy eltérések az elégedettségi szintek között, és hogy régióktól függően a modulok iránti érdeklődés eltérő lesz. Az elégedettséget vizsgáló kérdőívek válaszai alapján megállapítható, hogy a résztvevők elégedettek voltak a képzéssel, megkapták azt, amit elvártak tőle. A válaszok alapján úgy tűnik, hogy a legnagyobb sikert arató modul a szakmai személyiségfejlesztés volt. Ennek több oka is lehet, egyrészt az, hogy a pedagógusok, szakmai szerepük miatt állandóan kapcsolatban vannak másokkal, az egyes csoportoknak (gyermekek, szülők, intézményvezetők) meg kell felelniük, sokféle feladatot kell hitelesen ellátniuk. Ez olykor fárasztó, növekedik a burn-out esélye hasonlóan egyéb, emberekkel foglalkozó szakmákhoz. Ezért egy olyan modul, amelyben tíz órán keresztül az óvodapedagógus önmagára, érzéseire, szerepkonfliktusaira összpontosíthat, nagy energiákat szabadíthat fel, élményteli állapotot hoz létre. Nem csoda tehát, hogy a legélénkebben az ehhez a részhez kapcsolódó feladatok, témák, játékok keltették fel az óvodapedagógusok figyelmét. Ugyanakkor ezen a témakörön belül olyan feladatokat, játékokat, gyakorlatokat próbálhattak ki a pedagógusok, amelyeket közül bizonyára többet is tudnak alkalmazni akár a gyermekek személyiségének fejlesztésében, akár a szülőkkel való kapcsolattartás (pl. speciális szülői értekezlet) során, így a modul keretén belül elhangzott és kipróbált tananyag könnyen beépíthetőnek, hasznosíthatónak tűnt. Nagy az igény a családokkal való kapcsolattartást, kommunikációt érintő témák, gyakorlatok iránt is.

A továbbképzést felmérő kérdőívben és a személyes beszélgetésekben egyaránt jelezték a résztvevők, hogy a tananyag komplexitása emeli a képzés értékét, ugyanakkor többen írták le és mondták el, hogy az öt modulban való elmélyülés a képzés rövidsége miatt nehéz volt. Ugyanehhez kapcsolódott az időbeosztásra vonatkozó résztvevői igény, mely szerint a tananyag sűrűsége miatt több időre lett volna szükség a hatékony befogadáshoz. Az ezzel kapcsolatos vélemények azonban nagyon eltérőek voltak a résztvevők között, voltak ugyanis ellenkező meglátások, melyek szerint a képzés intenzitása kifejezetten hatékony volt. További javaslat lehet a tanfolyam egységes szemléletének megtartása érdekében a trénerek szakmai alapokon nyugvó kiválasztása mellett az is, hogy a tartalmat kidolgozók trénerképzés során képezzék ki a jövendőbeli trénereket.

Kutatásom második részében azt feltételeztem, hogy a válaszadó óvodapedagógusok többnyire pozitív attitűdöket működtetnek a kétnyelvűséggel kapcsolatban. Ez a feltételezésem beigazolódott, hiszen az attitűdskálákat mérő állításokból kiderült, hogy a legismertebb kétnyelvűségi sztereotípiákkal (lásd 1. táblázat 6., 9., 10. állítás) nem értenek egyet a pedagógusok, ugyanakkor ismerik az egy személy, egy nyelv stratégiát, elismerik az államnyelv tanulásának fontosságát, és nem tartják feltétlenül hatékonynak a harmadik nyelv tanulásának megkezdését az óvodában. A válaszokból kiderült az is, hogy az óvodapedagógusok többsége érzékeli a vegyes családban élő gyermekek speciális helyzetét, azokat a nehézségeket is, amelyek arról szólnak, hogy a vegyes családokban a magyar nyelv használata háttérbe szorul, ez pedig elindíthatja az adott családokban élő magyar fél és a gyermekek nyelvcseréjének folyamatát.

Irodalom

Allport, W. G. (1999): *Az előítélet.* Osiris Könyvtár, Budapest.

Balogh Brigitta (2017): A *Differenciált óvodai nevelés a szociális környezet kontextusában* szakmai továbbképzés bemutatása az RMPSZ projektnyitó konferenciáinak keretében elhangzott beszéde. Kézirat.

Bartha Krisztina (2016): *Kétnyelvű kisiskolás gyermekek beszédfeldolgozási folyamatai.* Erdélyi Múzeum Egyesület – Partium Kiadó, Kolozsvár – Nagyvárad.

Bartha Krisztina (2018): Nyelvhasználati preferenciák és ezek hatásai a beszédfeldolgozásra. In: Magyari Sára és Bartha Krisztina (szerk.): *Nyelv – Nyelvközösség – Közösségi perspektíva.* Partium Kiadó, Nagyvárad, 59–68.

Bordás Andrea (2017): *Romániai magyar pedagógusok szakmai fejlődése – narratívák a rendszeren belülről.* Egyetemi doktori (PhD) értekezés, Debrecen.

Homoki Andrea (2011): A pedagógus-továbbképzési rendszer jellemzői a kereslet és a kínálat függvényében – egy dél-alföldi kisváros integrált alapfokú közoktatási intézményeiben dolgozó pedagógusok körében végzett empirikus vizsgálat alapján. *Képzés és Gyakorlat,* 9, 3–4. szám.

Kiss Jenő (1995): *Társadalom és nyelvhasználat. Szociolingvisztikai alapfogalmak.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Óhídy Andrea (2006): Az élethosszig tartó tanulás és a felnőttképzés. *Új Pedagógiai Szemle.* 56. 10. szám. 114–125.

Oskamp, S. és Schultz, P. W. (2005): Approaches to Studying Attitudes and Opinions. In: Oskamp, S. és Schultz, P. W. (eds*): Attitudes and Opinions*. Third Edition, Lawrence Erlbaum Associates, Publishers Mahwah, New Jersey, London.

Sorbán Angella (2009): Mutatkozások és rejtőzések. A nyelvi attitűdről. In: Bálint Emese és Péntek János (szerk.): *Oktatás: nyelvek határán. Közelkép és helyzetkép a romániai magyar oktatásról,* Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége, Sepsiszentgyörgy.

(1) https://www.edu.ro/sites/default/files/fisiere%20articole/Ordin%205564%20-%20%20Programe%20de%20formare.pdf 2019. 11. 21-i megtekintés

(2) https://www.edu.ro/formare-continua 2019. 11. 21-i megtekintés

Képzői reflexiók. Tomos Gabriella a román nyelv tanításáról

„Az ország nyelvét meg kell tanulni, de édesanyánk nyelvét nem szabad elfelejteni!"
Benedek Elek

A nagy mesemondó szavai pár évtized múltán sem vesztették érvényüket. Udvarhelyi képzős diákként, majd gyakorló óvónőként szembesültem a román nyelv tanulásának-tanításának ágával-bogával. Mivel Brassóban születtem, ott nőttem fel, sosem volt probléma román nyelven beszélni, mivel nap mint nap találkoztam vele a környezetemben. Más volt a helyzet Sepsiszentgyörgyön, ahová óvónőként kerültem román, majd magyar csoportba tanítani. Saját gyerekeimmel is meg kellett vívjam a tanulás küzdelmeit, amire esetemben nem volt példa, annak ellenére, hogy ugyancsak magyar óvodába meg iskolába jártam. A gyerekeimmel szerzett tapasztalat segített megérteni jobban a kétnyelvűség fogalmát, aminek kérdése vidékünkön bonyolult. Mindenki elfogadja, hogy fontos az ország nyelvét tudni, mégis a gyerekek tanulási eredményei gyengék. Az okokat ismerjük, de nehezen tudunk továbblépni, miközben sok szülő úgy gondolja, a román nyelv tanulásának legegyszerűbb módja a román csoportba járatás. Ezért évek óta újra meg újra elgondolkozom a kérdéseken *Miért, mikor, hogyan, mivel, kivel* kellene tanítani a román nyelvet? Íme a válaszaim.

Miért kellene tanítani a román nyelvet? Mert olyan nemzedék sorsát egyengetjük, amely ebben a földrajzi-politikai környezetben kell hogy megállja a helyét. Nem kis feladat, de alapjait már az óvodában le kell raknunk. Az ország nyelvét úgy megtanulni, hogy közben ne feledjünk szépen magyarul beszélni, kihívás annak, aki Székelyföldön él, de annak is, aki más régióban, vagy más országban él. A kétnyelvű környezet lehet előny egy második nyelv tanulásánál, de ugyanakkor hátrány az anyanyelv megőrzése szempontjából. Ezért érzem fontosnak azt, hogy már óvodás kortól próbáljuk megközelíteni a román nyelv tanulását oly módon, hogy a gyerekek szívesen vegyenek részt ezeken a foglalkozá-